

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע

פרשת נשא, תשס"ז
מספר 705מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

קול ה'

ובכא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרובים וידבר אליו (ז:פט).

א.

הפועל ד-ב-ר מופיע שלוש פעמים בפסוק האחרון בפרשתנו ובא ללמדנו על חשיבותו בהבנת התקשורת שהייתה בין ה' למשה ועל דרך התגלות דבר ה' בעולם, ומכאן שיש חשיבות אף למילות היחס הצמודות לפועל בשלוש הפעמים.

"לדבר אתו" – מסביר בעל "דעת סופרים"¹:

שנקרא על-ידי ה' שרצה לדבר אתו, כמו שנאמר בתחילת ויקרא, שלכל דיבור קדמה קריאה. כלומר, לפני שנמסר למשה דבר ה', הוא קיבל אות שה' רוצה לדבר אתו ולכן עליו לפנות לאהל מועד. "הקול מדבר אליו" – הפועל בבניין התפעל חריג ועל זה מעיר פרופ' י' ליבוביץ בהסתמכו על פירושי רש"י על אתר ועל דברי הרמב"ם ב"מורה נבוכים"²:

חריגותו של הפסוק קשורה בניסוח הלשוני היחידאי בכל התורה... הקול כביכול מדבר עם- עצמו ומשה שומע אותו... קול ה' אשר הנביא שומעו אינו פינומן אקוסטי, אלא הנביא שומעו בנפשו ובתודעתו. במלים אחרות, שמיעה זו אינה בגדר ארוע בעולם החיצון, אלא היא דבר המתארע בהכרתו של הנביא, ה"שומע" בפנימיותו את ה' המדבר כביכול עם עצמו, ואין כאן שום העברת דברים, מסרים והודעות.

וכן פירש ספורנו את הביטוי:

כי כל פעל ה' למענהו, ובהשכילו את עצמו, בזה ידע וייטב לזולתו ותיראה הפעולה במתפעל כפי הכנתו. ובזה פירש אופן כל דיבור האמור בתורה באמרו "וידבר ה'".

כלומר לא נשמע קול בתוך אוהל מועד בעת שהועבר המסר האלוקי למשה. קול ה' נשמע בנפש הנביא בלבד!

"וידבר אליו" – לכאורה, הפסוק מדייק שה' דיבר אל משה בלבד (רש"י), אך לא כך מסביר רבנו בחיי בפירושו לפסוק. מפאת החידוש בדבריו נצטטם בשלמותם:

ויתכן לפרש "וידבר אליו" כי משה הוא המדבר ובא להורות מעלת משה על כל שאר הנביאים, כי לא היה נרתע ונבהל בנבואתו מלהשיב, כענין שכתוב "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו" (שם' לג:יא), ודרך האדם עם חברו זה מדבר וזה משיב, וכן אמר בכתוב הזה, כי הקול היה מדבר אל משה מעל הכפורת מבין שני הכרובים וידבר אליו, כלומר ומשה מדבר אליו מיד בכל עת שירצה, כענין שכתוב "עמדו ואשמעה" (במ' ט:ח), והזכיר זה במשכן כשם שהזכיר בסיני: "משה ידבר והא-להים יענו בקול" (שם' יט:יט), שפירושו: משה ידבר אחר שא-להים יענו בקול, כי הכתוב הזה מעיד על מעלתו בנבואה שהיה שומע הקול מפי הגבורה ולא היה נבהל ונרתע לאחוריו מה ששאר הנביאים נבהלים ונרעדים אף ממראה המלאכים ולא נשאר בהם כח. וכן בכאן יזכיר כי הקול היה מדבר למשה מבין שני הכרובים, ומשה הגדול בנבואה ידבר אליו גם כן ולא יבהל, זהו "וידבר אליו". ובכאן גלה לנו הכתוב כי השיג משה תכלית השגת המין האנושי כל מה שבכחו להשיג, וידע הש"י ידיעה ברורה כנאמן בית יודע אדוניו, ויוצא

¹ הרב ח"ד רבינוביץ, ירושלים תשט"ז.

² שיחות על פרשת השבוע, תשס"א, עמ' 645.

ונכנס כרצונו, ומדבר ומשיב בכל עת כרצונו, ולכך נקרא "נאמן ביתו" של הקב"ה, הוא שכתוב "לא כן עבדי בכל ביתי נאמן הוא" (במ' יב:ז).

לפיכך שני הפעלים הראשונים מוסבים לקב"ה, ואילו הפועל השלישי מוסב למשה המדבר אל ה'. הצד השווה במכלול הדעות שהבאנו הוא ההנחה שמשה רבנו היה מסוגל לשמוע את קול ה' ואף לשוחח עמו.

ב.

"מַעַל הַכְּפֹת אֲשֶׁר עַל אֶרֶץ הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרִבִּים" – תאור מפורט זה של המקום שממנו נשמע קול ה' למשה מעורר תהיות בדבר דרכי הופעת ה' בעולם. אין בדעתנו לדון במכלול הבעיות שנושא מורכב זה טומן בחובו, אלא לדון בקצרה בדעתו של התנא ר' יוסי בן חלפתא (סוכה ה' ע"א): ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר (תה' קטו:טז) "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם".

פרופ' א"א אורבך³ מסביר את השקפתו של ר' יוסי: "דברי ר' יוסי באים לבטל את ההשקפה, שהתגלותו של הקב"ה קשורה בעלייה או בירידה, ביטויים אלה אינם אלא פיגוראטיביים". ר' יוסי עקיב בהשקפתו ומתבטא בחריפות יתרה בדרשה שלהלן:⁴

"ויפגע במקום" (בר' כח:יא) ר' הונא מש' ר' אמי: למה מכנים שמו שלהקב"ה וקוראין אותו "מקום"? שהוא מקומו שלעולמו. אמר ר' יוסי בר' חלפתא אין אנו יודעין אם הקב"ה מקום עולמו אם עולמו מקומו, מן מה דכתיב "הנה מקום אתי" (שמ' לג:כא), הוי – הקב"ה מקום עולמו ואין עולמו מקומו!⁵ השקפתו של ר' יוסי מבהירה היטב את העובדה שאין אדם שומע את קול ה' אלא אם סיגל עצמו לשמועו. מתברר שר' יוסי זכה לשמוע בת-קול ה', כפי שאפשר ללמוד מהסיפור שלהלן:⁶

ג.

תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי! ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך! ואמרתי לו: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עובדי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך – מתפלל תפלה קצרה. ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. ר' יוסי זכה לשמוע את בת הקול בחורבה, אבל אליהו הנביא בא ומלמדנו שאותה בת-קול נשמעת לא רק בחורבה ואין היא תופעה חד-פעמית: "אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך!" אם כן, מדוע אין אנו שומעים אותה? ! אחת היא התשובה לשאלה זו: משום שאיננו מסגלים עצמנו לשמוע את קול ה'! כפי שלימדנו חז"ל (אליהו רבה, איש שלום, פרשה יח):

אמרו חכמים: "מעשיך יקרבוך, מעשיך ירחקוך" (עדרות סוף פ"ה), כיצד? עשה אדם דרכים מכווערין ודברים שאינן ראויין – מעשיו מרחיקין אותו מאצל השכינה, שנאמר: "כי אם עונותיכם היו מבדילים וגו'" (יש' נט:ב). עשה אדם מעשים טובים ותלמוד תורה – מעשיו מקרבינן אותו אצל שכינה, שנאמר: "כי כה אמר רם ונשא וגו'".

המסר ברור: אין מדובר בהתבוננות מיסטית אלא ב"מעשים טובים ותלמוד תורה". ככל שהאדם משתדל בהם, כך הוא מאיץ את הסתגלותו לשמוע את קול ה'.

האם אפשר אפוא לפרש את הפסוק בתהלים (צה:ז) "כִּי הוּא אֶל־לִּהְיוּ וְאֶנְחֵנוּ עִם מְרַעֲיָתוֹ וְצֶאֱן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקִלּוֹ תִשְׁמָעוּ" – היום, אם את קולו תשמעו, דהיינו אם תהיו ראויים לשמוע את קול ה'? מי ייתן ונהיה מסוגלים לכך!

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

³ חז"ל – פרקי אמונות ודעות, ירושלים תשל"ו, עמ' 38.

⁴ בראשית רבה, תיאודור-אלבק, פרשה סח, יא.

⁵ פרופ' א"א אורבך מעיר: "קרוב לומר, שר' יוסי בן חלפתא, שחי באמצע המאה השנייה, משתמש בנוסח רעיונו של פילון ומביא לו ראיה מן הכתוב". חז"ל, אמונות ודעות, עמ' 62.

⁶ ברכות ג ע"א. ראו ניתוח ספרותי של מו"ר, פרופ' י' פרנקל, מחקרים לזכר יוסף היינמן, תשמ"א, עמ' קמ-קמז.

